

РИЗИК В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ: ПРОБЛЕМА ТРАКТУВАННЯ

Проаналізовано поняття “ризик” з економічної та юридичної точок зору, визначено його місце в системі бухгалтерського обліку. Виділено два типи ризиків стосовно теми дослідження: “бухгалтерські ризики” та “ризики в бухгалтерському обліку”

Постановка проблеми. Навіть у найсприятливіших економічних умовах для будь-якого підприємства завжди зберігається можливість настання кризових явищ. Вона асоціюється з ризиком, який притаманний кожній сфері людської діяльності та пов'язаний з великою кількістю умов і факторів, що впливають на результат ризику.

Історичний досвід показує, що ризик недоотримання запланованих результатів особливо почав проявлятися при поширенні товарно-грошових відносин і розвитку конкуренції учасників господарського обороту.

Виникнення ризику в різних сферах діяльності, зокрема в економіці та бізнесі, характеризується прийняттям рішень в умовах неповноти інформації. Одним з найважливіших джерел інформації для суб'єктів господарських відносин є бухгалтерська звітність, яка через об'єктивні та суб'єктивні причини схильна до викривлення. В той же час наявність достовірної фінансової інформації дозволяє підвищити ефективність функціонування ринку капіталу, дає можливість оцінити та спрогнозувати наслідки ухвалення ряду економічних рішень.

Для власника будь-якого підприємства дуже важливо бути впевненим в тому, що фінансово-господарська документація не містить помилок та перекручень, які б могли призвести до прийняття помилкових рішень. В свою чергу, кожна неточність чи помилка в бухгалтерському обліку може спричинити для підприємства ризик недоотримання передбаченого прибутку, який є основною метою діяльності суб'єкта господарювання.

Сучасні умови господарювання висувають до керівництва підприємства та його окремих підрозділів завдання не тільки врахування ризиків, а і якісного управління ними,

застосування методів оцінки ризику, способів їх мінімізації та нейтралізації.

Підґрунтям для розв'язання більшості практичних завдань є теоретична база. Тому, в першу чергу, необхідно з'ясувати сутність поняття “ризик”, яке вживається в бухгалтерському обліку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Трактування поняття “ризик” наводиться в працях таких вчених, як: І.Т. Балабанов [3], І.А. Бланк [6], А. Гроппелі [18], Г.М. Давидов [10], В.С. Золотарев [27], Г.Г. Кірейцев [29, 30], В.М. Колпаков [15], М.Л. Макальська [17], Є. Нікбахт [18], Н.А. Пірожкова [17], В.Д. Понікаров [21], Т.М. Серікова [21], Є.С. Стоянов [28] та ін.

Праці цих науковців присвячені дослідженням в сфері фінансів, менеджменту, аудиту, процесу прийняття рішень. В обліковій же літературі термін “ризик” не розглядається, тому для з'ясування змісту даного поняття необхідно проаналізувати підходи до його трактування в різних літературних джерелах.

Метою дослідження є визначення сутності поняття “ризик” при розгляді трактувань даного терміну в різних сферах, надання власного визначення та з'ясування можливості застосування даної категорії в бухгалтерському обліку.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб розкрити сутність поняття “ризик”, необхідно дослідити літературу різних наукових напрямків: спеціалізовану економічну та юридичну. Для більш чіткого розуміння даного поняття та з'ясування відмінностей у його трактуванні проведемо аналіз даного терміну в різних літературних джерелах (див. табл. 1).

Таблиця 1. Визначення поняття “ризик” в економічній літературі

№ з/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1	Азріліян А.М. [16]	Ризик банківський – це можливість втрат, що виникають з специфіки банківських операцій, які здійснюються кредитними установами (с. 189)
2	Альгін О.П. [1]	Ризик – це діяльність, пов’язана з “переборюванням” невизначеності в ситуації обов’язкового вибору, в процесі якої є можливість кількісно і якісно оцінити ймовірність досягнення передбачуваного результату, невдач і відхилень від мети (с. 18)
3	Бабій Б.М., Бурчак Ф.Г., Корецький В.М., Цветкова В.В. [31]	Ризик випадкової загибелі речей – загальне правило, відповідно до якого збитки, що виникли (при відсутності вини сторін) внаслідок загибелі або псування відчужуваних речей, покладають на набувача одночасно з виникненням у нього права власності, якщо інше не встановлено законом або договором (с. 644)
4	Балабанов І.Т. [3]	Ризик – це економічна категорія, яка представляє собою подію, що може виникнути або не виникнути. У випадку здійснення такої події можливі три економічні результати: негативний (програш, втрати, збиток), нульовий, позитивний (виграш, вигода, прибуток) (с. 318)
5	Бланк І.А. [6]	Ризик – можливість настання несприятливої події, пов’язаної з різноманітними видами втрат (с. 82)
6	Борисов А.Б. [7]	Ризик – випадковість або небезпека, які носять можливий, а невідворотний характер і можуть бути причинами збитків; звичайно здійснюється страхування різних видів ризиків. Вимірюється частотою, ймовірністю виникнення того чи іншого рівня збитків. Найбільш небезпечні ризики з визначеною можливістю рівня збитків, що перевищує величину очікуваних доходів (с. 675)
7	Гіжевський В.К., Головченко В.В. та ін. [22]	Ризик випадкової загибелі майна – правові наслідки знищення, псування майна за відсутності вини з боку сторін зобов’язання щодо обставин, що спричинили таку загибель. За законом ризик випадкової загибелі майна або випадкового псування відчужуваних речей переходить до набувача водночас з виникненням у нього права власності, якщо інше не передбачене законом або договором (с. 376)
8	Давидов Г.М. [10]	Ризик проведення аудиторської перевірки являє собою ризик аудитора, пов’язаний з підготуванням неправильного висновку за фінансовими документами (с. 288)
9	Завадський Й.С., Осовська Г.В. та ін. [12]	Ризик – непевність у можливих витратах (с. 247)
10	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Довженко Т.С. [13]	Ризик – усвідомлена можливість небезпеки виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв’язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами. Вимірюють частотою, ймовірністю виникнення того чи іншого рівня втрат (с. 488)
11	Золотарев В.С. [27]	Ризик – сукупність можливих економічних, політичних, правових та інших позитивних і негативних наслідків реалізації обраних рішень (с. 34)
12	Івїн Л. М., Іванилов А.С. [14]	Ризик – це складне, багатогранне і неосяжне явище. В найбільш широкому розумінні ризиком називають невизначеність у відношенні здійснення тієї чи іншої події в майбутньому (с. 105)
13	Кірейцев Г.Г. [29]	Ризик – ймовірність виникнення збитків, втрат або недоотримання прибутку порівняно з прогнозним варіантом (с. 333)
14	Кірейцев Г.Г. [30]	Ризик – це можливість виникнення збитку внаслідок дії в переважній більшості зовнішніх факторів, які при оцінці ситуації (перед прийняттям рішення) були невідомі та вплив яких може змінити ймовірність досягнення бажаного результату (с. 288)
15	Колпаков В.М. [15]	Ризик – можлива небезпека, дія на вдачу, що потребує з однієї сторони сміливість в надії на позитивний результат, з іншої – врахування математичного обґрунтування ступеня ризику (с. 178)

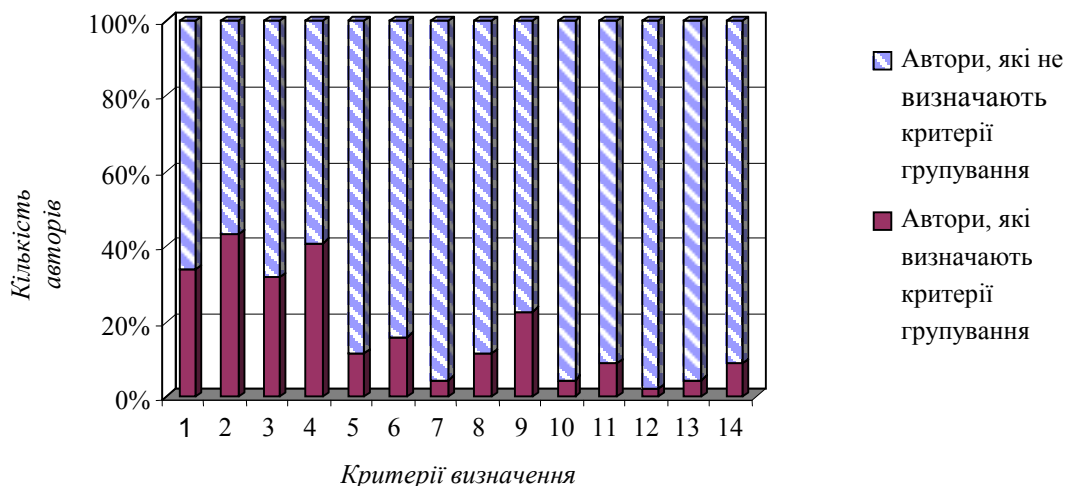
1	2	3
16	Коробов Ю.І. [5]	Банківський ризик – це ситуативна характеристика діяльності банку, що відображає невизначеність її закінчення та характеризує ймовірність негативного відхилення дійсності від очікуваного (с. 318)
17	Лукаш С.І., Малютина Л.А. [4]	Ризик – відношення інвестора до можливості заробити або втратити гроші. Прибуток – це винагорода інвестора за те, що він приймає ризик економічної невизначеності, такої як зміна смаків споживачів або зміна технології. Фінансовий ризик заснований на невизначеності природного, людського або економічного факторів (с. 185)
18	Макальська М.Л., Пірожкова Н.А. [17]	Ризик аудитора (аудиторський ризик) – можливість того, що бухгалтерська звітність економічного суб'єкта може містити невиявлені істотні помилки і/або викривлення після підтвердження її достовірності, або зізнання, що вона містить істотні викривлення, коли в дійсності таких викривлень в бухгалтерській звітності немає (с. 63)
19	Мочерний С.В. [11]	Ризик економічний – ризик, пов'язаний з невизначеністю, непередбаченістю, випадковістю поведінки суб'єктів ринкових відносин, що може задати збитків підприємцю. В ринковій економіці, де панує конкуренція, стихія, важко передбачити всі можливі наслідки економічної діяльності суб'єктів ринкової економіки. Це означає, що підприємець в своїй діяльності так чи інакше ризикує своїм капіталом, доходами (с. 294)
20	Нікбахт Є., Гроппелі А. [18]	Ризик – нестабільність, невпевненість у майбутньому, точніше рівень невпевненості пов'язаний з проектом або інвестиціями (с. 369)
21	Ожегов С.М. [19]	Ризик – це усвідомлена дія в сподіванні на сприятливий результат (с. 345)
22	Петровський А.В., Ярошевський М.Г. [20]	Ризик визначається по-перше, як ступінь очікуваного благополуччя за невдачі у діяльності; по-друге, ризик як дія, що в тому чи іншому випадку загрожує суб'єкту втратою; по-третє – ризик як суб'єкт вибору між двома можливими варіантами дії, розуміючи дію, направлену на принадну ціль, досягнення якої має елементи небезпеки, загрози втрат, невдачі (с. 312)
23	Понікаров В.Д., Серікова Т.М. [21]	Ризик аудиту – це ризик того, що аудитор може висловити неадекватну думку у тих випадках, коли в документах бухгалтерської звітності існують суттєві перекошення, інакше кажучи, за невірно підготовленою звітністю буде представлено аудиторський висновок без зауважень (с. 36)
24	Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш. [23]	Ризик (порт. – скала) – будь-яка небезпека виникнення непередбачуваних втрат майна, грошей, здоров'я або самого життя. В економічній діяльності ризик (загроза втрат) буває викликаний несприятливими обставинами, наприклад пов'язаними з непередбачуваним падінням цін на одні товари та ростом цін на інші, змінами умов роботи, обставин ведення власної справи. Завжди існує небезпека отримати непередбачуваний результат, гірше очікуваного, передбаченого. Ризик можна виміряти, оцінити тим, наскільки часто виникають втрати і яка їх величина (с. 342)
25	Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Є.Б. [24]	Ризик – небезпека виникнення непередбачуваних втрат очікуваного прибутку, доходів або майна, грошових засобів у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами. Вимірюється частотою, можливістю виникнення того чи іншого рівня втрат. Найбільш небезпечні ризики з визначеною можливістю рівня збитків, що перевищують величину очікуваного прибутку (с. 370)
26	Соколов Я.В. [2]	Аудиторський ризик визначається як можливість формування невірної думки і, відповідно, складання неправильного висновку за результатами перевірки (с. 125)
27	Стоянов Є.С. [28]	Ризик – це подія яка може виникнути або не виникнути. У випадку здійснення такої події можливі три економічних результати: від'ємний (витрати, збиток); нульовий; позитивний (доход, прибуток) (с. 439)
28	Терехов А.А. [25]	Аудиторський ризик – це суб'єктивно визначена аудитором можливість визнати по підсумкам аудиторської перевірки, що бухгалтерська звітність може містити невиявлені істотні викривлення після підтвердження її достовірності, або признати, що вона містить істотні викривлення, коли в дійсності таких викривлень немає (с. 367)
29	Тітова Н.Л. [26]	Ризик – можливість відхилення от запланованого рівня мети, тобто можливість втрат

1	2	3
30	Яницький О.М. [32]	Ризик – систематична взаємодія суспільства з загрозами та небезпеками, що ініціюється та виробляються процесом модернізації як таким. Ризик, на відміну від небезпек минулих століть, є наслідком сили модернізації та відчуттів невпевненості та страху, які породжуються нею (с. 21)
31	http://dic.academic.ru [33]	1. Можлива небезпека. 2. Можливий збиток або невдача в комерційній справі, що обумовлюється мінливістю ринкової кон'юнктури. 3. Небезпека від якої проводиться страхування майна
32	http://dic.academic.ru [33]	Страховий ризик – передбачена подія, на випадок настання якої проводиться страхування. Подія повинна бути можливою і настання її повинно бути випадковим
33	http://dic.academic.ru [33]	Ризик – рівень невизначеності в передбаченні результату
34	http://www.alllinks.ru [34]	Ризик – імовірність втрати цінностей (фінансових, матеріальних товарних ресурсів) в результаті діяльності, якщо обставини і умови проведення діяльності будуть змінюватися направлені, що різняться від передбаченого планами та розрахунками
35	http://www.financial.kiev.ua/theory/Fynansovye_rysky [35]	Ризик – 1) можливість настання подій з негативними наслідками; 2) небезпека виникнення непередбачуваних втрат, збитків, недоотримання доходів, прибутку в порівнянні з запланованим варіантом
36	http://www.fmrisk.ru/r_rskty_p.html [36]	Ризик – потенціальна, кількісно вимірювана можливість втрати. Поняттям ризику характеризується невизначеність, що пов'язана з можливістю виникнення в ході реалізації проекту несприятливих ситуацій та наслідків
37	http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RQoxqo [37]	Ризик – в широкому розумінні – можливість виникнення обставин, що обумовлюють: ➤ невпевненість або неможливість отримання очікуваних результатів від реалізації поставленої мети; ➤ понесення матеріального збитку; ➤ небезпека валютних втрат та ін. Ризик – в узькому розумінні – вимірювана імовірність понести збитки або упустити вигоди
38	http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RQoxqo [37]	Ризик – всі види пагубного впливу результатів або самого процесу виробництва на здоров'є людини та на природну сферу, пов'язані з якісними змінами соціальної та екологічної середовище
39	http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RQoxqo [37]	Ризик – небезпека того, що угоду між учасниками виявиться неможливо виконати згідно чинного законодавства або ж, що угода виявиться неналежним чином оформлена
40	http://www.glossary.ru [37]	Ризик – небезпека втрат з огляду на “пробіли” або порушення юридичних вимог чинного законодавства
41	http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RQoxqo [37]	Ризик страховий – поняття, що має декілька значень: ризик – як імовірність події, що знаходиться поза контролем; ризик – відповідальність страхувальника; ризик – об'єкт страхування; ризик – вид відповідальності страхувальника
42	http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RQoxqo [37]	Ризик страховий – розподіл між страховиком та страхувальником несприятливих економічних наслідків за умови настання страхового випадку: - ризик страховика – обов'язок страховика по відшкодуванню визначеної частини можливого пошкодження майна; - ризик страхувальника – частина втрат, що не відшкодовується
43	http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RQoxqo [37]	Страховий ризик – конкретний страховий випадок, тобто визначена небезпека, від якої проводиться страхування. В такому розумінні перелік страхових ризиків складає об'єкт страхової відповідальності
44	http://www.jpmorgan.com/RiskManagement/RiskMetrics/RiskMetrics [38]	Ризик – це ступінь невизначеності отримання майбутніх чистих доходів

Розглянувши наведені трактування поняття “ризик”, можна зробити висновок, що існує багато підходів щодо його визначення. Думки науковців різняться в залежності від сфери дослідження та застосування категорії ризику, а також від кінцевого результату процесу прийняття рішення (в умовах якого

виникає ризик) і факторів, що впливають на даний процес.

З метою виявлення загальних тенденцій до розкриття змісту поняття “ризик” і формування власного підходу, дані, наведені в табл. 1, узагальнено за допомогою обраних критеріїв групування (рис. 1).

Умовні позначення:

- 1 - явище, що має ймовірнісний характер;
- 2 - усвідомлена можлива небезпека отримання непередбачуваного результату;
- 3 - небезпека виникнення непередбачених втрат, пов'язана зі зміною умов і несприятливими обставинами;
- 4 - явище, що є причиною непередбачуваних втрат;
- 5 - сукупність позитивних і негативних наслідків при реалізації обраних рішень;
- 6 - вимірюється частотою та ймовірністю виникнення того чи іншого рівня втрат;
- 7 - правовий наслідок псування та знищення майна;
- 8 - явище, що підлягає страхуванню;
- 9 - рівень невизначеності в передбачені результату;
- 10 - можливість втрат при порушенні вимог чинного законодавства;
- 11 - об'єкт страхування та відповідальність страховальника;
- 12 - розподіл між страховальником і страховиком несприятливих економічних наслідків;
- 13 - можливість втрат через специфіку банківських операцій;
- 14 - можливість формування невірної думки аудитором.

Рис. 1. Узагальнення поглядів науковців щодо змісту поняття “ризик”

Проведене аналітичне групування показує різноманітність підходів науковців до визначення сутності поняття “ризик”. На основі проведено теоретичного аналізу визначено, що більшість авторів – 43 % (О.П. Альгін [1], І.А. Бланк [6], А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Довженко [13], Г.Г. Кірейцев [29, 30], В.М. Колпаков [15], Ю.І. Коробов [5], С.І. Лукаш, Л.А. Малютіна [4], С.В. Мочерний [11], Є. Нікбахт, А. Гроппелі [18], А.В. Петровський, М.Г. Ярошевський [20],

Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський [23, 24], Є.Б. Стародубцева [24], Є.С. Стоянов [28], Н.Л. Тітова [26]) визначають, що *ризик* є усвідомленим явищем і несе в собі небезпеку отримання непередбачуваного результату, причому в більшості джерел – 41 % (Б.М. Бабій, Ф.Г. Бурчак, В.М. Корецький, В.В. Цветкова [31], І.А. Бланк [6], А.Б. Борисов [7], Й.С. Завадський, Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич [12], А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Довженко [13], Г.Г. Кірейцев [29, 30],

С.В. Мочерний [11], А.В. Петровський, М.Г. Ярошевський [20], Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський [23, 24], Є.Б. Стародубцева [24], Я.В. Соколов [2], Є.С. Стоянов [28]) акцентується увага на тому, що ризик викликає негативний результат, який передбачає виникнення збитків, втрату майна, грошових коштів, недоотримання доходів і прибутків у суб'єкта господарювання.

Такі автори, як І.Т. Балабанов [3], А.Б. Борисов [7], Й.С. Завадський, Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич [12], Л.М. Івін, А.С. Іванілов [14], Г.Г. Кірейцев [29, 30], В.М. Колпаков [15], М.Л. Макальська, Н.А. Пірожкова [17], С.В. Мочерний [11] (36 %) підкреслюють, що ризик має ймовірнісний характер. З даним твердженням можна погодитися, оскільки ризик є не тільки суб'єктивною, але і об'єктивною категорією. Отже, він пов'язаний з певною сукупністю умов та чинників (дію яких передбачити неможливо), які впливають на результат господарської операції, здійсненої за умови прийняття ризикованого управлінського рішення. Такої ж думки дотримуються А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Довженко [13], С.І. Лукаш, Л.А. Малютина [4], С.В. Мочерний [11], Є. Нікбахт, А. Гроппелі [18], Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський [23], Я.В. Соколов [2], Н.Л. Тітова [26], О.М. Яницький [32] (32 %), оскільки вони пов'язують ризик зі зміною умов і несприятливими обставинами, що не залежать від волі суб'єкта, тобто акцентують увагу на об'єктивних чинниках.

Альгін О.П. [1], Балабанов І.Т. [3], Івін Л.М., Іванілов А.С. [14], Кірейцев Г.Г. [29, 30], Лукаш С.І., Малютина Л.А. [4], Петровський А.В., Ярошевський М.Г. [20] (23 %) пов'язують ризик з рівнем невизначеності в передбачені результату. Дане твердження також свідчить про ймовірнісний характер ризику, але не в процесі настання певних подій, а з огляду на їх результат. Даний погляд на визначення ризику є також раціональним, оскільки процес прийняття рішень, за якого виникає ризик, завжди спрямований на досягнення певного результату.

Оскільки ризик є певною величиною, то й існують способи та методи його вимірювання. Такі автори, як І.Т. Балабанов [3], А.Б. Борисов [7], А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Довженко [13], Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський [23], Я.В. Соколов [2] (16 %) зазначають, що ризик вимірюється частотою та ймовірністю виникнення того чи іншого рівня витрат.

Як вже зазначалося, багато науковців пов'язують ризик з настанням негативного результату. Така позиція не є повністю правильною, оскільки ризик необов'язково пов'язаний саме з негативним результатом, так як він оцінюється в процесі прийняття управлінських рішень, а не за кінцевими результатами. Таким чином, суб'єкт господарювання усвідомлює ризик під час прийняття рішення та в процесі очікування результату, який неможливо достовірно передбачити. З цього випливає, що ризик можна визначити як сукупність позитивних і негативних наслідків під час реалізації обраних рішень. З таким трактуванням погоджуються наступні автори: І.Т. Балабанов [3], В.С. Золотарев [27], Г.Г. Кірейцев [29, 30] та ін.

Борисов А.Б. [7], Нікбахт Е., Гроппелі А. [18] та інші автори зазначають, що ризики підлягають страхуванню. Більшість авторів не акцентують на цьому свою увагу, що, на нашу думку, спричинено недостатнім рівнем розвитку інституту страхування в нашій країні, або ж неможливістю страхування певних видів ризиків. Тільки в спеціалізованій літературі з страхування зазначається, що ризик є об'єктом страхування та відповідальністю страхувальника, а також, пов'язаний з розподілом між страхувальником і страховиком несприятливих економічних наслідків у разі їх настання. Такі твердження є суто професійними, вузькоспеціалізованими та притаманні лише страховій справі.

Для більш точного розуміння поняття "ризик", формулювання власного науковообґрунтованого визначення даного економічного терміну також було розглянуто юридичний аспект досліджуваного терміну в наукових роботах Б.М. Бабія, Ф.Г. Бурчака,

В.М. Корецького, В.В. Цветкової [31], В.К. Гіжевського, В.В. Головченко, В.С. Ковальського [22] та інших. При визначенні поняття “ризик” в юридичній літературі можна виділити два напрями його трактування:

– як можливість втрат при порушеннях чинного законодавства, невиконання або невірному укладанні договорів;

– в контексті випадкової загибелі майна (речей) та є правовим наслідком, згідно якого, ризик випадкової загибелі, знищення, псування відчужуваного майна переходить до набувача одночасно з виникненням у нього права власності, якщо інше не передбачено законом або договором.

Дані визначення є досить вузькими і можуть використовуватись тільки в окремих випадках. Їх використання в бухгалтерському обліку може бути передбачено в ситуаціях, що потребують юридичного врегулювання.

У спеціалізованій літературі з аудиту (Г.М. Давидов [10], М.Л. Макальська, Н.А. Пірожкова [17], В.Д. Понікаров, Т.М. Серікова [21], А.А. Терехов [25] та інші) ризик визначається як можливість формування невірної думки аудитора, тобто можливість визнання за результатами аудиторської перевірки, що бухгалтерська звітність може містити невиявлені аудитором істотні викривлення після підтвердження її достовірності, або, що вона містить істотні викривлення, коли в дійсності таких викривлень немає. Дане твердження є також професійним для аудиторської діяльності, але існує можливість його застосування при проведенні внутрішнього контролю системи бухгалтерського обліку на підприємстві.

В економічній літературі з банківської справи А.М. Азріліян [16], Ю.І. Коробов [5] визначає ризик як можливість втрат через специфіку банківських операцій, що є також досить вузькоспеціалізованим визначенням і може застосовуватись лише в банківській діяльності.

У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що ризик – це усвідомлена можливість отримання

непередбачуваного (негативного або позитивного) результату при реалізації обраних рішень та під дією змін зовнішніх і внутрішніх умов та обставин.

Запропонувавши власне визначення, необхідно зазначити, що ризик не є сталою категорією. Він постійно піддається змінам, що пов'язано з розвитком науки – ризикології, трансформацією економічних систем, а також обумовлено низкою інших факторів.

З огляду на наявність об'єктивних передумов появи відмінностей у визначенні поняття “ризик” недоцільно висувати завдання вибору найбільш раціонального визначення даної категорії. Найефективнішим є прийняття саме тієї концепції, яка може використовуватись лише в досліджуваній сфері діяльності.

В нашому випадку сферою дослідження виступає бухгалтерський облік. Але необхідно зазначити, що до сьогодні ризики в цій науці не були об'єктом дослідження. Отже, для того, щоб об'єктивно судити про їх існування в даній сфері, необхідно з'ясувати, що є джерелом виникнення ризику в бухгалтерському обліку та визначити чинники, які впливають на існування ризиків та їх виникнення.

Джерело ризику – це чинники (явища, процеси), які спричиняють невизначеність результатів, конфліктність. Усі чинники, що так чи інакше впливають на ступінь ризику, можна умовно поділити на дві групи: об'єктивні та суб'єктивні [9, с. 8].

До об'єктивних чинників можна віднести такі, що не залежать безпосередньо від суб'єктів прийняття рішень: інфляція, конкуренція, політичні та економічні кризи, екологія, мита, наявність режиму найбільшого сприяння, можлива робота в зоні вільного економічного підприємництва, поведінка постачальників та покупців, зміна системи оподаткування тощо.

До суб'єктивних чинників бухгалтерського ризику належать ті, які характеризують безпосередньо працівників бухгалтерської служби: рівень компетентності та інтелектуальний потенціал бухгалтера, рівень обізнаності в сфері господарського, цивільного

та трудового законодавства, організації бухгалтерського обліку на підприємстві тощо.

Виходячи з факту існування об'єктивних і суб'єктивних чинників виникнення ризику в системі бухгалтерського обліку, можна зробити висновок про існування ризику, передумови виникнення якого існують поза межами системи бухгалтерського обліку, (далі – ризики в бухгалтерському обліку) та ризику, що формується безпосередньо в процесі прийняття професійних рішень бухгалтером (далі – бухгалтерські ризики). Отже, необхідно підкреслити, що існує ризик в бухгалтерському обліку, який включає ризик неоплати покупцем придбаної продукції, ризик неповернення дебітором коштів, ризик зупинення виробництва, ризик отримання збитку від діяльності тощо, може бути відображений в системі бухгалтерського обліку. Що ж стосується бухгалтерського ризику, то він може бути викликаний лише професійним судженням бухгалтера, яке впливає на порядок відображення господарських операцій в обліку та на результати рішень вищого керівництва. В межах даного дослідження об'єктом обрано ризики в бухгалтерському обліку; вивчення бухгалтерських ризиків буде проводитися в процесі подальших досліджень.

Як і в будь-якій сфері застосування, ризик в бухгалтерському обліку має свої специфічні ознаки, зокрема:

- є конкретним явищем і має вірогідний характер;
- може бути вимірним та оціненим;
- має конкретну форму прояву, пов'язану з певним об'єктом;
- є невід'ємним елементом фінансово-економічних відносин;
- передбачає невизначеність ситуації, в якій приймається рішення.

Розгляд ризику з кількісної точки зору дозволив правильно визначити ступінь його залежності від ймовірності здійснення випадкових подій. Однак при розгляді якісних ознак ризику згадуються переважно невизначеність настання події та інформаційні аспекти невизначеності, серед яких найважливішими є: недостатність, неточність

та надлишок отриманої інформації щодо здійснення певної господарської діяльності. При цьому варто зауважити, що й надлишок інформації спричиняє певну невизначеність внаслідок виникнення умов вибору певних альтернатив щодо вхідних даних.

Невизначеність – наслідок необізнаності, незнання або неповноти, недостатності знання законів діяльності у галузі господарювання підприємства, що не дає змоги ефективно вести господарство.

Іншою умовою невизначеності можна назвати протидію, тобто прояв невизначеності у забезпеченні певного підприємства ресурсами, порушення договірних зобов'язань, недосконалість державних регуляторів тощо. Ще одна причина – це суб'єктивізм людини, її здатність приймати помилкові рішення, що пов'язано з інформаційною складовою. Тож зазначене можна розглядати з точки зору неповноти, неточності або надмірності інформації [8, с. 71].

Випадковість – неможливість передбачити, що відбуватиметься за будь-якої наявної інформації. І хоча випадковість загалом теж є однією з умов виникнення невизначеності, слід зауважити про її неінформаційну природу [8, с. 72].

Причини виникнення невизначеності та зумовленого нею ризику поділяються на три групи.

Перша група. Більшість пов'язаних з господарською діяльністю підприємства процесів є принципово індетермінованими. Таким, наприклад, є науково-технічний прогрес, хід якого неможливо точно спрогнозувати. В бухгалтерському обліку це, насамперед, пов'язано з моральним зносом активів і застосуванням необхідної норми та методу нарахування амортизації, а також з вибором методу списання запасів. Важко передбачити також різні природні явища, поведінку постачальників та покупців, зміни в законодавчій базі тощо.

Друга група. Це економічно оптимальна неповнота інформації, оскільки іноді більш доцільно працювати з неповною інформацією, ніж збирати високоякісну практично повну

інформацію. До цієї групи можна віднести і неповноту інформації, обумовлену обмеженістю потужностей для її обробки, оскільки ця обмеженість пояснюється економічними причинами. До даної групи можна віднести і неточності, що виникають з наближених методів оцінювання даних, наприклад, експертна оцінка активів підприємства, за якою вони обліковуються на балансі, може завищити або занижити її реальну вартість. Зниження цих неточностей теж потребує певних додаткових витрат.

Третя група. Існує, так звана, “організована” невизначеність чи асиметрія інформації. Вона спричинена тим, що іноді деякі економічні суб’єкти вважають доцільним приховувати деяку частину інформації з економічних, політичних чи з інших причин. В бухгалтерському обліку це найчастіше пов’язане з податковим законодавством і прагненням бухгалтерів підприємств оптимізувати розміри сплачуваних податків.

Невизначеність господарської ситуації характеризується тим, що вона залежить від багатьох змінних чинників – контрагентів, дії яких неможливо спрогнозувати з прийнятною точністю. Впливає на неї також і відсутність чітко визначених цілей та критеріїв їх оцінки, зміни умов господарської діяльності, законодавчої бази, забезпеченість ресурсами, порушення договірних зобов’язань.

Джерелом невизначеності в системі бухгалтерського обліку може стати кожний її елемент і канал зв’язку між цими елементами. Таким чином, можна зробити висновок, що невизначеність формується, в першу чергу, в процесі руху інформації, а також в процесі її опрацювання, яка надалі становить джерело для прийняття рішень. Отже, якщо в системі управління відсутня однозначна відповідність між вхідною та вихідною інформацією, то тоді діє чинник інформаційної невизначеності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідивши можливість наявності основних характеристик ризику (джерело, умови виникнення та існування ризиків) в бухгалтерському обліку, можна зробити

висновок про його наявність в даній сфері та необхідність подальшого дослідження.

Отже, ризиком в бухгалтерському обліку є усвідомлена можливість отримання непередбачуваного негативного або позитивного результату при реалізації обраних рішень на основі інформації, що формується в системі бухгалтерського обліку підприємства.

Довівши існування ризику в бухгалтерському обліку, необхідно здійснити його подальше дослідження: навести класифікацію для використання в бухгалтерському обліку, методи його вимірювання та нейтралізації, порядок відображення ризику в бухгалтерському обліку, що надасть можливість його врахування та запобігання втратам та збиткам підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альгин А.П. Риск и его роль в общественной жизни. – М.: Мысль, 1989. – 187с.
2. Аудит Монтгомери / Ф.Л. Дефлиз, Г.Р. Дженик, В.М. О’Рейлли, М.Б. Хирш; Пер. с англ. под ред. Я.В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
3. Балабанов И.Т. Финансовый менеджмент: Учебник. – Москва. Финансы и статистика, 1994. – 340 с.
4. Банковская энциклопедия. Под редакцией Лукаш С.И. и Малютиной Л.А. – Днепропетровск, 1994. – 250 с.
5. Банковский портфель-2 / Под ред. Коробова Ю.И. – М., Соминтэк, 1994. – 480 с.
6. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. – К.: Ника-Центр. Эльга, 2001. – 528 с.
7. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. – М.: Книжный мир, 2001. – 895с.
8. Васюренко О.В., Таран О.В. Ризик як складова економічних процесів // Фінанси України. – 2005. – № 7. – С. 68-74.
9. Вітлінський В.В., Наконечний С.І. Ризик у менеджменті – К.: Борисфен, 1996. – 336 с.
10. Давидов Г.М. Аудит: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 363 с.

11. Економічний словник-довідник: За ред. док. екон. наук, проф. С.В. Мочерного. – К.: Феміна, 1995. – 368 с.
12. Завадський Й.С., Осовська Г.В., Юшкевич О.О. Словник економічних термінів: менеджмент, маркетинг, підприємництво. Навч.-метод. посібник. – Житомир: ЖІТІ, 1999. – 444 с.
13. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Довженко Т.С. Фінансовий словник. – 2-ге видання, виправлене і доповнене. – Львів: Видавництво “Центр Європи”, 1997. – 576 с.
14. Ивин Л.Н., Иванюков А.С. Введение в финансовый менеджмент. – К.: ИСИО, 1994. – 133 с.
15. Колпаков В.М. Теория и практика принятия управленческих решений: Учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: МАУП, 2004. – 504 с.
16. Коммерческий словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна – М.: Фонд “Правовая культура”, 1992. – 290 с.
17. Макальская М.Л., Пирожкова Н.А. Основы аудита: Курс лекций с ситуационными задачами. – М.: “Дело и сервис”, 2000. – 160 с.
18. Нікбахт Е., Гроппелі А. Фінанси / Пер. з англ. В.Ф. Овсієнко та В.Я. Мусієнка. – К.: Основи, 1992. – 383 с.
19. Ожегов С.Н. Словарь русского языка. – М.: Рус. яз., 1981. – 459 с.
20. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Психология: Учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений – 3-е изд. – М.: Издательский центр “Академия”, 2002 – 512 с.
21. Понікаров В.Д., Серікова Т.М. Аудит: Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: ВД “ІНЖЕК”, 2003. – 212 с.
22. Популярна юридична енциклопедія / Кол. авт.: В.К. Гіжевський, В.В. Головченко ... В.С. Ковальський (кер.) та ін. – К.: Грінком Інтер, 2002. – 528 с.
23. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш. Учебный экономический словарь. – М.: Рольф: Айрис-пресс, 1999. – 416 с.
24. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
25. Терехов А.А. Аудит. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 512 с.
26. Тітова Н.Л. <http://www.ecsocman.edu.ru/db/msg/207447.html>.
27. Финансовый менеджмент. Под ред. В.С. Золотарева / 2-е изд., перераб. и доп. Серия “Учебники и учебные пособия”. – Ростов н/Д.: “Фенікс”, 2000. – 224 с.
28. Финансовый менеджмент: теория и практика: Учебник / Под ред. Е.С. Стоянова – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство “Проспект”, 1998. – 656 с.
29. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник / За ред. проф. Г.Г. Кірейцева. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 496 с.
30. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник: Курс лекцій / За ред. проф. Г.Г. Кірейцева. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 432 с.
31. Юридичний словник. За редакцією Б.М. Бабія, Ф.Г. Бурчака, В.М. Корецького, В.В. Цветкова. – Київ: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1983. – 871 с.
32. Яницький О.М. Экологическое движение в России. Критический анализ. – М.: Институт социологии РАН, 1996. – 180 с.
33. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/anticris/73134>.
34. <http://www.alllinks.ru/articles/business/65/>.
35. http://www.financial.kiev.ua/theory/Fyna_n-sovye_rysky/.
36. http://www.finrisk.ru/r_rsktyp.html.
37. http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RQoxqo.
38. <http://www.jpmmorgan.com/RiskManagement/RiskMetrics/RiskMetrics.html>.

ВИГІВСЬКА Ірина Миколаївна – аспірант кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:
– ризики в бухгалтерському обліку;
– інформаційні системи та технології в бухгалтерському обліку. аналізі і аудиті